

Banja Luka

From Wikipedia

Banja Luka je drugi najveći grad u Bosni i Hercegovini, sa 196.500 stanovnika u samom gradu i 220.000 u široj okolini. Jedan je od najljepših bosanskih gradova, nadaleko čuven po svojoj bogatoj historiji i jedinstvenoj kulturnoj tradiciji. Grad se nalazi u sjeverozapadnom dijelu Bosne i Hercegovine na rijeci Vrbas, a slovi i kao privredni i kulturni centar Bosanske krajine.

Sadržaj

- 1 Historija
  - 1.1 Predosmanska doba
  - 1.2 Osmansko doba
  - 1.3 Austrougarsko doba
  - 1.4 20. stoljeće
- 2 Geografija
- 3 Demografija
  - 3.1 Stanovništvo kroz historiju
- 4 Privreda
- 5 Obrazovanje
- 6 Kultura
- 7 Sport
- 8 Politika
- 9 Zanimljivosti
- 10 Znamenite ličnosti
- 11 Vanjski linkovi

Banja Luka

(Grb)

Opcina	Banja Luka
Središte općine	Banja Luka
Površina	1232 km ²
Stanovništvo <ul style="list-style-type: none"> - Ukupno - <u>Gustoca</u>	220000 178.6/km ²
Nacelnik	Dragoljub Davidovic

Historija

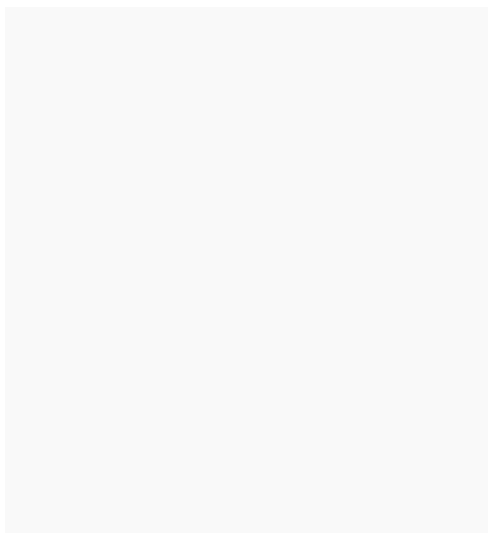
Predosmanska doba

U 1. stoljecu nove ere **Rimljani** su osvojili područje Banja Luke, koje je tada bilo naseljeno uglavnom pripadnicima **mezejskih Ilira**. Ovo područje je u potpunosti bilo u sastavu rimske provincije Ilirikum, a današnji grad Banja Luka bio je smješten na putnom pravcu, koji je vodio od Dalmacije do **Panonije**, odnosno od **Salone** do današnje Bosanske Gradiške. Današnja tvrđava Kastel u centru grada u to vrijeme koristila se kao rimska vojna utvrda.

Slaveni su naselili Balkan i područje današnje Banje Luke u 6. i 7. stoljecu nove ere, a u ovo doba, iz kojeg generalno postoji veoma malo pisanih tragova, sagrađeno je nekoliko tvrđava u dolini rijeke Vrbas. Najranije slavensko naselje zvalo se također Vrbas, koje se prvi put spominje 1320. godine. Banja Luku kao naseljeno mjesto pod ovim imenom prvi put pominje 1494. godine hrvatsko-ugarski kralj Vladislav. Samo ime znaci "Banova livada", a potice od riječi "ban" i "luka" (što je znacilo područje blizu vode). Ne zna se o kojem se banu i livadi radi.

Bosanski franjevci su naselili područje Banje Luke još u 14. stoljecu, te su u naselju **Petricovac**, nedaleko od centra grada, 1378. godine izgradili i prvi franjevački samostan u ovom dijelu Bosne.

Osmansko doba

Portret Ferhat-paše Sokolovica iz 1612. od Dominicusa Custosa

Osmanska vojska pod vodstvom Gazi Husrev-bega osvaja Banja Luku 1521. godine. Grad se time počeo razvijati već 1528. godine sa izgradnjom naselja **Gornji Šeher**. Banja Luka je kao grad vrlo brzo rasla i 1533. godine postaje glavni grad **Bosanskog sandžaka** (kasnije Bosanskog pašaluka). Glavni graditelj Banje Luke je bez sumnje bio Ferhat-paša Sokolović, bliski rođak Mehmed-paše Sokolovića, jednog od najznacajnijih bosanskih velikana i jednog od najutjecajnijih ljudi tog doba u cijelom Osmanskom carstvu. Najvažniji doprinos Ferhat-paše Banjoj Luci bila je džamija Ferhadija, sa kojom je također utemeljena prvobitna vodovodna infrastruktura Banje Luke koja je služila njenom bržem urbanom razvitku. Novac za konstrukciju džamije je dobijen od kapare za zarobljenog austrijskog komandira, a iznosio je 30.000 dukata. Drugi važan objekat izgrađen nedugo nakon Ferhadije je Arnaudija džamija, napravljena na drugom kraju ulice u odnosu na Ferhadiju. Između ove dvije monumentalne gradske džamije gradska uprava je forsirala trgovinu i podizanje zanatskih ducana, koji su u to vrijeme stimulisali ekonomski razvoj grada. Iz ovog vremena potice i gradnja **Banjalucke sahat-kule**, koja je izgrađena nedaleko od Ferhadije, čime se ovaj dio grada nedaleko od Kastela zaokružuje kao posebna historijsko-urbana cjelina, danas poznata pod imenom Stari Grad Banje Luke.

Srpske pravoslavne crkve su se prvobitno uglavnom gradile na područjima koja se danas smatraju

okolinom Banje Luke, a njihova povećana gradnja počinje sredinom 19. stoljeca sa dolaskom pravoslavnih Srba iz Hercegovine. U istom periodu na širem prostoru grada naseljavaju se i **Sefardski Jevreji**, te katolicki red **Trapisti**, koji su znatno doprinijeli ranom industrijskom razvoju grada izgradnjom velikog mlina, pivare, ciglane, fabrike vunениh tkanina, pilane i hidroelektrane.

Kako je utjecaj Osmanskog carstva opadao, a sama Carstvo podnosilo mnoge gubitke i nazadovanje u **Evropi**, Banja Luka je kao i najveći dio bosanskih granicnih mjesta sve više postajala tek tačka odbrane osmanske-carske teritorije. Zbog toga je 1639. centar **Bosanskog pašaluka** premješten u Sarajevo. 1688. godine austrijske trupe su prodrijele do Banje Luke, te poharale centar grada. Gotovo pola stoljeca kasnije, 1737. na novi napad austrijske vojske banjalucki **Bošnjaci** su bili više nego odlično pripremljeni, čime su zapravo pokazali kako su i bez osmanske podrške u stanju organizirati otpor i preuzeti odgovornost da odbrane grad od napada osvajaca. Impresivna pobjeda u **Bitci kod Banjaluke** danas se u bosanskoj historiografiji ubraja u jedan od najsvjetlijih primjera bosanske snage i državotvornosti. Mracni dio banjolucke historije se odvio kroz veći dio 17. stoljeca, kad su gradom harali česti požari i zarazne bolesti, poput kuge, donosene s druge strane granice.

Austrougarsko doba

Modernizacija Banje Luke počela je kratko prije pada Osmanskog carstva, odnosno dolaska **Austro-Ugarske** na područje Bosne i Hercegovine 1878. Prvi telegraf je izgrađen 1866. godine, a 1873. otvorena je i pruga od Banje Luke do Dobrljina. Austrougarska vojska ulazi u Banja Luku sa sjevera, no ne nailazi na veliki otpor lokalnog muslimanskog stanovništva, kao u nekim drugim mjestima Bosne i Hercegovine (**Sarajevo**, **Cazin**, **Livno**). U desetljećima koja su slijedila, Banja Luka je postala važan industrijski, privredni i kulturni centar **Bosanske krajine**. Do 1895. godine grad je već imao gimnaziju, bolnicu, fabriku duhana, željezničku vezu sa **Becom** i **Budimpeštom**, a hronicari bilježe i 13.566 stanovnika (oko trećinu broja stanovnika Sarajeva). Grad se ubrzano izgrađuje i dobija modernu urbanu strukturu tipičnog gradskog centra **Austro-Ugarske monarhije**, koji nimalo ne zaostaje za sličnim mjestima iz tog perioda.

20. stoljeće

Banja Luka početkom 20. stoljeca

Nakon Prvog svjetskog rata Banja Luka je postala centar **Vrbaske banovine**, te je nastavila svoj razvoj. Tokom ovog vremena izgrađeni su Banski dvor, općina, gradski muzej i učiteljska škola. Za vrijeme Drugog svjetskog rata grad su okupirali fašisti Nezavisne Države Hrvatske. Za vrijeme vladavine NDH ugledne jevrejske porodice su bile deportirane u koncentracione logore u Hrvatskoj. U isto vrijeme grad postaje jedan od glavnih centara partizanskog otpora, da bi 22. aprila 1945. godine grad bio u potpunosti i oslobođen.

27. oktobra 1969. godine Banja Luka je pogodio snažan zemljotres, u kojem je veliki broj stambenih objekata bio u potpunosti srušen. Nakon generalne rekonstrukcije, koja je uslijedila poslije zemljotresa, kao i izgradnjom novih stambenih naselja u Banjoj Luci je došlo do drastične promjene u demografskoj slici stanovništva. Masovna migracija velikog broja Srba iz okolnih seoskih, zemljoradničkih i planinskih područja u potpunosti je promijenila do tada jedinstvenu urbanu kulturu i bosansko-muslimansku tradiciju Banja Luke, koja je osim muslimanskog poznavala dijelom i katolicki i jevrejski element. (Za više detalja vidi sekciju o demografiji)

Do 1991. godine Banja Luka je imala 150.000 stanovnika, te je bila drugi po veličini grad u Bosni i Hercegovini i najveća općina u **Bosna i Hercegovina**. I dok je gradsko područje Banja Luke bilo uglavnom etnicki izmiješano, općina Banja Luka je pred početak rata (1992) nešto više srpsku većinu.

Tokom rat u Bosni i Hercegovini Banja Luka je bila mjesto najvećeg **etnickog čišćenja** u BiH, tokom kojeg su vlasti srpske vlasti iz grada protjerale oko 70.000 Bošnjaka i Hrvata. Nad njima je bilo provodjeno sistematsko zlostavljanje, koje je podrazumijevalo **intimidaciju**, napade, hapšenja i protjerivanje iz vlastitih domova. Mnogi su bili ubijeni na kućnom pragu ili su jednostavno

"nestajali". Efikasna birokratska struktura bila je uspostavljena, kako bi Banjalucanima Bošnjacima i Hrvatima omogućila da što brže napuste grad, a svoju radom stecenu imovinu ostave iza sebe novim stanovnicima, koji su umjesto njih upadali u njihove domove. Poslovni prostori i privatno vlasništvo Bošnjaka i Hrvata su bili konfiskovani, dok je većina otpuštena sa radnih mjesta. Kao produžetak intimidacije kao taktike etnickog čišćenja 1993. godine srpske vlasti su srušile i svih 16 banjaluckih džamija, vrhunskih spomenika kulturne tradicije bez premca na Balkanu, među kojima je bila i Ferhadija džamija, jedna od najljepših džamija u Bosni i Hercegovini. 1992. godine srpska zlocinacka jedinica iz Srbije, **Arkanovci**, odvodi oko 2.000 nesrpskih muškaraca u obližnje koncentracione logore **Manjaca** i **Omarska**. Mnogi Banjalucani srpske nacionalnosti, koji se nisu slagali sa velikosrpskom i nacionalističkom politikom, kao i oni koji su izbjegavali vojnu mobilizaciju i očajnu ekonomsku situaciju također su napustili Banja Luku. U isto vrijeme brojne srpske izbjeglice iz Hrvatske i dijela Federacije BiH su se naselili u gradu i tu pronašle svoj novi dom. Banja Luka je danas upravni centar entiteta Republike Srpske.

Danas više od jedne trećine stanovnika Banja Luke čine izbjeglice. Srbi su u apsolutnoj većini u gradu, a broj stanovnika je narastao na 195.000. 2001. godine u pokušaju da se postavi kamen temeljac za ponovnu izgradnju srušene džamije Ferhadije, kao simbola povratka Bošnjaka u Banja Luku, izbio je masovni protest srpskih nacionalista u kojem je jedan Bošnjak ubijen, a autobusi u kojima su došli Bošnjaci na postavljanje kamena temeljca su zapaljeni.

Geografija

Banja Luka je podignuta sa obje strane rijeke Vrbasa, na mjestu gdje ova rijeka iz svojih klisura, tjesnaca i klanaca gubi osobine gorske rijeke i ulazi u niziju kroz koju pravi svoj put ka uću u Savu. Vrbas tece sredinom grada i na gradskom podrucju prima pritoke: Suturliju, Crkvenu i Vrbanju. Središnji dio grada leži na nadmorskoj visini od 163 m, okružen tercijarnim brežuljcima. Okolina Banje Luke bogata je raznovrsnom šumskom divljaci, a rijeke ribom, što je doprinijelo razvoju lova i ribolova.

Klima u Banjoj Luci je umjereno kontinentalna sa utjecajima panonskog pojasa. Srednja godišnja temperatura je 10,7°C, srednja januarska 0,8°C, dok je srednja julska 21,3°C.

Prostrano podrucje grada nije u srazmjeri sa brojem stanovnika koji ga naseljavaju. Prateci tok Vrbasa grad se razvijao nizvodno, a stambena naselja koja su se gradila poslije Drugog svjetskog rata i zemljotresa 1969. razvijala su se u širinu prema brdima koja okružuju Banju Luku, ispod kojih su nikle moderne višespratnice.

Demografija

Banja Luka danas ima oko 196.500 stanovnika dok u cijeloj općini živi oko 220.000. Iako trenutno ne postoji zvanična statistika nije teško zaključiti da veliku većinu stanovnika Banja Luke čine Srbi. Također oko 70.000 stanovnika današnje Banja Luke su izbjeglice, dok je oko 20% ukupnog stanovništva nezaposleno.

Po popisu stanovništva iz 1991. godine u Banjaluckoj općini (koja je i najveća općina u Bosni i Hercegovini) živjelo je 195.139 stanovnika. Od toga su 54,6% Srbi, 14,8% Hrvati, 14,6% Bošnjaci, 12,1% Jugosloveni i 3,9% ostali.

Stanovništvo kroz historiju

Banja Luka je u zadnjih sto godina imala jednu od najdramatičnijih demografskih promjena u Bosni i Hercegovini, što je ponajviše utjecalo na etnicku strukturu njenog stanovništva. U prvom

popisu stanovništva koji je obavila Austro-Ugarska 1879. godine vjerski sastav Banja Luke je bio slijedeći: 67,71% **muslimani**, 19,8% **pravoslavci** i 10,52% **katolici**. Natalitet muslimana je nakon tog popisa počeo da dramatično opada. Prvi značajan pad u natalitetu se dogodio 1918. godine kad je Bosna i Hercegovina uključena u Kraljevinu Srba, Hrvata i Slovenaca. Ovaj pad se uglavnom dogodio zbog agrarne reforme iz 1918. godine, kad su nove vlasti konfiskovale imanja Bošnjaka i davale ih srpskim familijama. Pored toga broj Bošnjaka u Banjoj Luci je dalje bio nejasan jer je Bošnjacima bilo zabranjeno da se izjašnjavaju svojim nacionalnim imenom, te su se morali izjašnjavati ili kao Srbi ili Hrvati sve do 1971. godine. S druge strane srpska nadmoć u gradu je postepeno ali sigurno rasla.

- 1931: 30.53%
- 1948: 34.78%
- 1991: 54.60%

Najveća imigracija Srba u Banja Luku prije rata se dogodila nakon zemljotresa 1969. godine, kad su se u Banjoj Luci izgradila mnoga stambena naselja u sklopu generalne rekonstrukcije grada. Pored toga oko 25.000 Srba i Crnogoraca je doseljeno u Banja Luku u sklopu selidbe vojne administracije JNA. 1991. godine grad Banja Luka je i dalje bila etnicki izmiješan grad, dok su Srbi na općinskom nivou imali apsolutnu većinu. Promjena broja stanovnika po popisima:

- 1895: 13.566
- 1939: 32.000
- 1969: 75.000
- 1971: 158.736
- 1981: 183.618
- 1991: 195.139
- 1999: 220.000
- 2004: 220.000 (procjena)

Privreda

Do 1992. godine Banja Luka je bila snažan privredni centar u zemlji, sa 63.000 zaposlenih i razvijenom privrednom, te posebno industrijskom strukturom. Nacionalni dohodak *per capita*

iznosio je 2.850 US \$, a stopa zaposlenosti 32,6%. Privredni razvoj grada bio je zasnovan na razvoju industrije, uz dominaciju sekundarnog sektora, u kojem je bilo angažovano 54% ukupnog broja zaposlenih.

Posljedice četvorogodišnjih ratnih dejstava nisu mimoišle ni privredu Banja Luke, koja je uveliko u fazi stagnacije. Propuštena je nova tehnološka generacija. Instalirana oprema, uslijed višegodišnjeg zastoja, doživljava i ekonomsko i tehnološko zastarijevanje. I najzad, izgubljene su tradicionalne spoljnotrgovinske veze, značajni kupci i tržišta.

Na isteku 1999. godine privreda posluje u složenim uslovima, sa vlasnickom transformacijom u punom zamahu.

Obrazovanje

Kultura

Ferhat-pašina džamija ili Ferhadija. Izgradjena 1579. godine, uništena 1993. godine.

Zahvaljujuci svojoj dugoj i vrijednoj historiji grad Banja Luka ima veoma bogato i raznoliko kulturno naslijedje. U gradu se nalazi nekoliko muzeja, od kojih treba izdvojiti Muzej Bosanske krajine, Etnografski muzej (osnovan 1930. godine), te Muzej savremene umjetnosti

---

Kulturnu ponudu u gradu cine i dvije pozorišne kuce sa vrijednom tradicijom: Narodno i Dječije pozorište, kao i nekoliko kulturno-umjetnickih društava. RKUD "Pelagic" (1927) jedno je od najstarijih kulturno-umjetnickih društava u cijeloj Bosni i Hercegovini.

Gradska biblioteka, osnovana 26. aprila 1936. godine, nastavlja knjišku tradiciju dotadašnjih gradskih i nacionalnih citaonica. Jednu od njih osnovao je još 1866. godine veliki prosvjetitelj **Vaso Pelagic**, koja vremenom dobija važnu ulogu u akademskoj zajednici i cjelokupnoj javnosti Banja Luke. U prvih trideset godina svoga rada biblioteka je skupila oko 92.000 knjiga i proširila svoju djelatnost, osnivajući citaonicu i dječije odjeljenje tokom 1950-ih godina. Biblioteka danas broji fond od 200.000 knjiga, publikacija i periodike. Tokom 1980-ih postaje članicom Univerziteta u Banjoj Luci, a danas slovi kao Narodna i Univerzitetska biblioteka.

Jedno od značajnih kulturnih mjesta u gradu je i Dom kulture, koji danas djeluje kao kulturni centar. Gradjen je u periodu između 1929. i 1932. godine kao rezidencijalni prostor bana Vrbaske banovine i u te svrhe korišten sve do 1941. U poslijeratnom periodu zgrada je korištena kao upravno sjedište, da bi od 1955. godine prerasla u Dom kulture. Dom kulture sadrži reprezentativnu koncertnu salu, galeriju, prostorije entiteske televizije (ranije je tu bio i TV studio Banja Luka, kako dopisništvo TV BiH) i restoran.

Nedaleko od Doma kulture je kino "Kozara", gradsko banjalučko izlazište Parkić, te velebna Gospodska ulica (zvanicno Veselin Maslesa), koja još čuva šarm proteklih vremena.

U strogom centru grada, na obali rijeke **Vrba**, nalazi se i banjalučki **Kastel**, dobro očuvano rimsko vojno utvrđenje (castra), unutar kojeg se i odvijao život rimskog vojnog naselja na gradskom području današnje Banje Luke. Kastel je posebna gradska atrakcija Banja Luke, na kojem se tokom ljetnih mjeseci održavaju mnogobrojni koncerti, što gradu daje specifičan šarm.

Sport

Kada je riječ o banjalučkom sportu u prvom redu treba pomenuti rukometaše, koji su svom gradu

donijeli titulu evropskog prvaka u rukometu. Zavidne uspjehe na sportskim takmicenjima postizali su i banjalucki bokseri, strijelci, šahisti, padobranci, fudbaleri, biciklisti, kajakaši, košarkaši, i drugi sportisti koji su svom gradu podarili 12 medalja sa olimpijskih igara (8 zlatnih), 15 medalja sa svjetskih prvenstava, 6 medalja sa evropskih prvenstava, 4 sa Univerzijade, 11 sa mediteranskih igara i 39 sa balkanskih prvenstava jednog klupskog prvaka Evrope (Rukometni klub Borac), pobjednika Srednjoevropskog fudbalskog kupa (FK Borac) te brojnih naziva prvaka prethodne Jugoslavije kako u ekipnim tako i u pojedinacnim takmicenjima.

Danas u Banja Luci aktivno rade 104 sportske organizacija u 19 granskih sportova, te 16 sportsko - rekreativnih društava i udruženja.

Politika

Zanimljivosti

Znamenite licnosti

- Muhamed Filipovic - akademik i najveći bosanski filozof današnjice i autor vrijednih djela o savremenom poimanju društva
- **Franjo Komarica** - katolicki biskup, dva puta nominiran za Nobelovu nagradu za mir
- Dragan Šajnovic - poznati violinista i muzicki pedagog
- **Nikola Koljevic** - poznati anglist i vrhunski šekspirist, jedan od duhovnih vodja nacionalistickog pokreta Srba u Bosni i Hercegovini
- Ivan Franjo Jukic - bosanski franjevac, pjesnik i humanist
- **Vaso Pelagic** - prosvjetitelj
- Ibrahim Halilovic - banjalucki muftija tokom rata u Bosni i Hercegovini
- Petar Kocic - pjesnik i pisac
- Ismet Bekric - pjesnik
- Aleksandar Ravlic - novinar i fotograf autor mnogih istraživackih knjiga o Banjoj Luci
- **Alojz Curic** - akademski slikar i jedan od najpoznatijih živih poznavalaca historije Banja Luke
- **Berber Mersad** - najpoznati bh slikar (gimnaziju završio u Banjaluci i prve slike slikao)
- Zrinko Tutic - kantautor, skladatelj i interpretator ljubavnih šansona
- **Maja Tatic, Enes i Emir Basic, Idriz i Atif Turcinhodzic** - pjevac zabavne muzike
- **Sladjana Golic** - košarkašica, jedna od najboljih evropskih i svjetskih igracica 1980-ih i

